

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője Rózsa Sándor főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Legfőbb bajainkról.

Egyházi életünk körében mutatkozó többféle kedvezőtlen jelenségek ragadják meg a szemléző figyelmét, ha lelkében buzgósággal s a közhasznu tevékenység nemes indulatával tekint szét magyar reformált egyházunkban.

A bajok, a melyek elég súlyosak arra, hogy komoly aggodalmakat ébreszsenek, különféle jelenségekben tükröződnek vissza, a melyek azonban okaikat tekintve, egymással bizonyára a legszorosabb összefüggésben és kölcsönös hatás viszonyában állanak.

Nem czélunk ezuttal egyáltalán az, hogy e bajok tüzetes és rendszeres felsorolására s az orvoslás módjainak kimerítő tárgyalására vállalkozunk. Mindezekről eleget beszéltek már a nélkül, hogy a tárgyat kimerítették s a gyógyítás megfelelő módjait megtalálták és alkalmazták volna. Ezuttal csupán a napokban ismételve hangoztatott, s úgyszólván, folyton napirenden lévő két tárgyat, a belső építés, a hitélet fejlesztése s az anyagi rendezés kérdéseit óhajtjuk érinteni.

Hogy az előbbi tekintetben sok kívánni való van ev. ref. egyházunkban, azt alig vonhatja valaki kétségbe. Mi sem tagadtuk soha, valamint azon t. elvbarátaink sem, a kik az ebből keletkező egyházi hanyatlás kétségkívül sajnálatos jelenségének leküzdésére némely tubuzgó férfiak által alkalmazásba vett idegenszerű s végeredményében szintén az egyházszervezet megbontására vezető eszközöket és eljárást helyteleneknek és mellőzendőknek ítélik.

Mert hogy a különböző szektáknak főleg épen ev. ref. egyházunk testéből való kiválása legalább bizonyos mértékig az egyháziasság hanyatlásának, az összetartó hitbeli erő gyengülésének s talán annak is tulajdonítható, hogy

egyházunk körében a hitélet formái itt-ott merevebb és ridegebb kezelésben részesünek, s kevésbé képesek megtölteni azokat átható vallási tartalommal a hivatottak, semhogy azok keretében élénkebb vallásos kedély megnyugtató kielégítésre találhatna: ennek a lehetőségét s legalább részben való érvényesülését nem tagadjuk.

Erre mutat épen a baptisták példája és magatartása. Ugyanazért a behatóbb és buzgóbb lelkigondozást bizonyára nem lehet kihagynunk azon eszközök sorából, a melyekkel főleg a baptizmus ellen küzdeni kell és lehetséges. E czélra azonban teljességgel nem találjuk alkalmasnak azokat a kicsinyes fogásokat, azt a furfangos cselvetést és rabulisztikus hitvitát, a melyek által némelyek a baptistákat egyházunkba visszaterelni akarják. Lélekkel és nem mesterkedéssel, őszinte vallásos bensőséggel, nem pedig külső kényszereszközökkel s bizalmat ébresztő közvetlenséggel, nem nagyképszerűséggel kell és lehet az ingadozó lelkéhez közelebb férközni s őt az egyházhoz csatolni, még mielőtt ezt elhagyta volna.

Bizonyos azonban, hogy a szekták keletkezésének és terjedésének mégis csak kisebb jelentőségű oka a vallásos meggyőződés. Általános hatású és legfőbb oka külső társadalmi viszonyokban s főleg anyagi és gazdasági tényezőkben keresendő. Az agrárszocializmus terjedése s az iparos osztályt is mindinkább átható szocialis eszmék hatása, kapcsolatban egyházi terheink súlyos voltával — nyujtanak bizonyára legtöbb okot és alkalmat az egyházból való kiválás hajlamának felébresztésére.

Ha egyházi terheinknek mértékét, a mely terhek a hívekre nehezedenek, rövid idő alatt csökkenteni képesek nem leszünk: még a leggondosabb és buzgóbb belső tevékenység sem

képes megóvni egyházunkat attól, hogy leg-
alább numerikus súlyából ne veszítsen.

E veszély elhárításáról tehát vagy külső
segély által, vagy egy általános és okszerű
országos egyházi pénzügyi vagy adóreform
utján mulhatatlanul gondoskodnunk kell.

Nem tudjuk eléggé hangsúlyozni ez alka-
lommal sem, hogy mennyire sajnálatos dolog
nak tartjuk egyházunk vitális érdekében, hogy
intéző köreink a lelkészi javadalmak állami
rendezése kérdésénél az egyházi köztehernek
ezzel szorosan összefüggő ügyét figyelmen kívül
hagyták; s ekként a mellett, hogy a felkarolt
irányban is alig érték el számbavehető ered-
ményt, a fundamentalis kérdést elejtették. Saj-
nálunk kell ezt az elv miatt is, a minek a
fentartása a jövő érdekében mellőzhetlen lett
volna. Mert meg vagyunk győződve arról, hogy
egyházunk viszonyainak rendezése, égető sebei-
nek gyógyítása ma már épen annyira igényli
az állam támogatását egyházi közterheink eny-
hítése, mint a lelkészi javadalmak emelése cél-
jából.

Teljességgel nem az a törekvésünk, hogy
a hívek által viselt egyházi terhek összeségét
az államra hárítsuk vagy csak ilyen hajlam
ébresztésére alkalmat is szolgáltatassunk. Mert
hiszen egyházunk erejének s önállóságának
érdeke követeli azt, hogy az önfentartás legfőbb
forrása továbbra is a hívek buzgósága és áldo-
zatkészsége maradjon. De józanon csak annyi

terhet háríthatunk az egyháztagokra, a mennyi-
nek elviselésére erőfeszítés nélkül képesek. Ezen
a mértéken túl menni — csak az egyháziasság
rovására, a hitfelekezeti kötelekek lazítására
szolgálhat. Már pedig mindenki tudja, hogy
igen sok helyen a terhek már elviselhetetle-
nekké váltak.

Ezen a bajon segíteni elsőrendű feladat
s az államtól kell ezt várnunk, az 1848-iki
törvény alapjára helyezkedve. Mert hiszen nagy
tévedés volna a katolikus egyház helyzetét
a miénktől meg nem különböztetve, azt gon-
dolni, hogy a mint ott a sokat emlegetett kongrua-
rendezéssel, úgy nálunk a lelkészi javadalmak
emelésével meg van oldva a kérdés. Elég baj
már önmagában, hogy a kath. lelkészi kongrua
mintájára akarják rendezni a mi családos lel-
készeink javadalmát. Azt azonban figyelmen
kívül hagyni, hogy ott a hívek, úgyszólván,
semmi terhet nem viselnek, alig lehet. Épen e
téren kötelessége az államnak segítségül jöni,
a különbségeket kiegyenlíteni s ezen a téren is
helyreállítani a vallásfelekezetek különben csak
papiron lévő egyenjogúságát.

Ez az, a mire intézőink s épen a konvent
sulyt nem fektetett és a mely mulasztásnak
hátrányait mindenki érzi s leginkább meg fogja
érezni e kritikus időkben egyetemes egyházunk.

A Dunántúli Prot. Lap ez évi első számá-
ban *Szekeres* Mihály esperes a kérdésnek ezen
oldalára is rámutat, midőn a közigazgatási

❖ TÁRCZA. ❖

A természetben.

*A természetben kelev, járok,
Beszélnek hozzám fák, virágok;
Hús árnynyal kínál a csalit.
Harmattól csillog a fa ága . . .
Bokrok között erdő virága
Beszéli édes álmait.*

*Az égen fényes nap világol,
Bus várrom kéklík messze távol
S fehér tornyocskák látszanak.
Himezve a rét vadvirággal . . .
A berekben zeng víg madárdal
Csörtelve foly a kis patak.*

*A természet nagy templomában,
Fenségesség és annyi báj van;
Itt lelkünk megnyugvást talál.
Itt honol üdv és lelki béke,
Hangzik hoszánk az Ur beszéde,
Villámok lobbanásinál.*

*Zivataros zord rémes éjben,
A vihar harsány énekében,
Isten beszéde mennydörög . . .
Szélvészben és szívdobbanásban
Sötétben s villámlobbanásban
Jelen van Ő, ki szent s örök!*

*A természetben szép vagy élet,
Isten dicsőségét beszéled,
Ezt tükrözik a csillagok!
Bölcs e világnak alkotója . . .
Az égen a nap tüzgolyója:
Az Ő szerelmétől ragyog!*

* * *
*Harang csendül partján az érnek,
Az Ur hajlékába betérek,
S zeng ajkamon buzgó fohász . . .
Imát rebegek buzgó ajkkal
Ahoz, ki bár sujt, felmagasztal
S „kihez nem járul változás“!*

Kósa Ede.

terhek fedezésére is az állami hozzájárulást kívánja a 48-iki törvény alapján, a mely czímen egy-egy egyházmegye e nemű költségeit 3000 forintra számítva, 171,000 forint évi állami dotációt követel 57 egyházmegye részére. Mi ennél még tovább mennénk, a mennyiben egyes túlterhelt egyházak terhein is e forrásból óhajtanánk könnyítésre eszközöket meríteni, a mit közvetlen állami érdekek is javallanak, mint-hogy igen sok helyen a ref. egyház fenmaradása a magyarság kérdésével áll kapcsolatban.

A nevezett esperes úrnak azon véleményét, hogy a lelkészi kar csak úgy elégedhetnék meg még a 800 frtos fizetési minimummal is, ha ez az alapfizetés azonnal adatnék s 10 év alatt személyi pótlékkal 1000 frtra emeltetnék, törvény alapján és a konvent útján adva; a segéd-lelkészek fizetése pedig 100 frtig, 10 év alatt 200 frtig emeltessék, teljesen indokoltnak s épen nem túlzottnak ismerjük el.

Az 1897. évi állami költségvetés most van az országgyűlés képviselőházában napirenden. A mit lehet, még meg kellene kíséreniök képviselőinknek egyházunk érdekében, bár nincs kilátás arra, hogy ezuttal többet lehetne kieszközölni, mint a mennyi a kormány által kilátásba helyezett Egyházunk örállói azonban vegyék fontolóra létérdekeinket s ne legyenek oly felettébb alkalmazkodók, mert megelőztetünk mások és az idő által, ha elég erősek és éberek lenni nem akarunk.

B. L.

Egy érdekes végrendelet 1689-ből.

A szatmári ref. egyház tagjainak egymást felváltó nemzedéke állandóan tudott arról, hogy Kemény János volt erdélyi fejedelem özvegye, egyebek mellett az aranyos-medgyesi várnak és szép uradalomnak is birtokos úrnője szül. Lónyai Anna fejedelemasszony, kegyelettel emlékezett meg végrendeletében a szatmári ref. egyházzal és ennek akkor még collegiumi rangú főiskolájáról. Boldogult Kovács István volt gymn. tanár is említé ezt ezen iskoláról írt történeti munkájában, de valami biztos és részletesen tájékoztató adat mindezt nem jutott nyilvánosságra.

Alantírott Szatmárra jövelemmel, az első pár év alatt darabról-darabra rendeztem az egyházi levéltár összes iratait, de e részben semmi nyomra nem találtam.

Egyházunk jegyzőkönyvei a presbiteri és közegyházi gyűlésekről az 1749-ik évvel kezdődnek, de egészen hiánytalanul és minden hézagosság nélkül csakis az 1784-ik évtől fogva vannak meg.

De ezen nincs mit csudálkozni, ha visszagondolunk azokra a háborúk által okozott vészekre, pusztulásokra, melyek e város fölött átviharzottak s azt még a XVIII-ik század elején is olyannyira a megsemmisülés örvényeibe sodorták, hogy csak királyi parancs és kényszer-intézkedések hozták vissza a részben bujdosókká lett, részben a szomszédos, kevésbé veszélyeztetett pontokon megtelepült lakosokat.

TANÜGY.

A vallásánárok értekezletének javaslata.

Mint említettük, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület vallásánárainak értekezlete javaslatot dolgozott ki az „Egyház-szertartástan“-nak és az „Egyház-szervezet és törvények ismertetése“-nek a középiskolák tantervébe való beillesztéséről; a javaslat egész terjedelmében a következő:

Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Ur!

A főtiszteletű egyházkerület 1896. novemberi közgyűlésének egyik határozata értelmében deczemb. 28-án az egyházkerület gymnasiumainak rendes vallásánárai a debreczeni tanítóképezde és felsőbb leányiskola igazgatóival és vallásánáiraival együtt nt. Joó István középiskolai felügyelő elnöklete alatt összegyűltek annak megállapítására, hogy a nagytsz. Csiky Lajos theol. akad. tanár úr által a konventi tanterv keretén belül középiskoláink számára irandó „Egyház-szertartástan“ és „Egyház-szervezetünk és törvényeink ismertetése“ mily terjedelemben és mely osztályok vallástani tantárgyai mellé volna legcélszerűbben beosztható?

Az értekezletnek idevonatkozó s a döntő körülmények figyelembe vételével megalkotott javaslatát a következőkben van szerencsénk Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Ur elé terjeszteni.

1. A jelzett két tantárgy mindenike *külön füzetbe dolgozandó ki*. E szétválasztást javasolja nemcsak azon körülmény, hogy a tanulók megterhelése nélkül e két tárgy együttesen egyik osztály tantárgyai mellé sem sorozható, hanem ama másik ok is, miszerint e két tantárgy mindenike más-más osztályok vallástani tananyagával áll közelebbi összefüggésben. És épen eme benső összefüggés tekintetbe vételével javasolja az értekezlet, hogy

Az egyháztagok körében nemzedékről-nemzedékre átszálló köztudat azonban, habár írott szövege ismeretlen volt is, állandóan fentartotta és kegyelettel őrizte a fent jelzett végrendelet emlékezetét.

Nagyon kedvesen lepott meg tehát hazai reformált egyházunk egyik tudós, kivált az egyháztörténelmi adatok föl kutatása terén szép sikerrel búvárkodó lelkipásztorának, *Révész Kálmán* kassai lelkész s abauji egyházmegyei levéltárnoknak egy közelebb hozzám írt levele, melyben arról értesít, hogy a Lónyai Anna fejedelemasszony végrendeletét szöveg szerint bevezetve föl találta az abauji ref. egyházmegye régi jegyzőkönyvében, azon megjegyzéssel, hogy annak *eredetije, maga a fejedelemné által, a szatmári ref. egyház gondjai alá helyeztetett el*.

Kérdést intézett nevezett tudósunk hozzám az iránt, vajjon megvan-e ezen nagyfontosságú okirat eredeti szövege sok viszontagságon átment egyházunk levéltárában; mert ha meg nem volna, kész azt hiteles másolatban egyházunk részére megküldeni.

Én siettem őt értesíteni, hogy ama végrendelet felől egyházunk mai nemzedékének csak átalában véve van tudomása, de annak szöveg szerinti tartalma úgy előttünk, mint — tudtommal — a hazai protestáns közönség előtt is teljesen ismeretlen. Ehez képest nagy hálával fogadjuk a közérdekű okmányunk velünk való megismertetését.

E végrendelet szó- és akkori írásmód szerint a következő:

2. a *gymnasiumban* az „Egyház-szertartástan“ kapcsolassék össze a VI-ik osztály tananyagával a „Symbolikával“. Ezen beosztást támogatja egyfelől azon körülmény, hogy a vallástani tananyag beosztása szempontjából a VI-ik osztály növendékei vannak legkevésbé megterhelve; másfelől az „Egyház-szertartástan“ a középiskola összes, most tanított vallástani tantárgyai közül a symbolikával áll — véleményünk szerint — legközelebbi összeköttetésben.

„Egyház-szervezetünk és törvényeink ismertetése“ pedig legcélszerűbben a VIII-ik osztály tananyaga, a „Magyar protestáns egyháztörténelem“ mellé sorozható. E beosztást szintén a két tárgy közötti benső összefüggés támogatja; különben a jelzett új tantárgy már a főtiszt. egyházkerületnek 1895. november 9. közzétett pályázati hirdetésében is mint a VIII-ik osztály számára kijelölt „Magyar protestáns egyháztörténelem“ függeléke szerepel (Debreczeni Prot. Lap 1895. nov. 16.).

A *tanítóképzésben* — hol a fent jelzett két tárgy eddig is tanítottatott — az eddigi beosztás csak annyiban szenvedne változást, hogy az „Egyház-szervezetünk és törvényeink ismertetése“ a III-ik osztály tantárgyához, az egyháztörténelemhez kapcsolatnék; az „Egyház-szertartástan“ továbbra is a IV-ik osztály tananyagát képezné.

A *felsőbb leányiskolában* — hol e két tárgy eddig a VI-ik osztály tananyaga volt, szintén az elválasztást javasoljuk, oly formán, hogy az „Egyháztörténelem“, mely eddig a II-ik osztálynak egész évi s a III. osztálynak fél évi tantárgyát alkotta, tétessék át az V. osztály tananyagául az egyház-szervezet és törvények ismertetésével együtt; az egyház-szertartástan pedig a symbolikával együtt taníttassék a VI-ik osztályban.

3. A két tantárgy *terjedelmére* vonatkozólag — minthogy ezek nem mint önállóak, hanem csak mint más vallástani tantárgyak függelékei szerepelnének — értekezletünk azt javasolja, hogy az „Egyház-szertar-

tástan“ 1 $\frac{1}{2}$ —2 ív, az „Egyház-szervezetünk és törvényeink ismertetése“ pedig 1 $\frac{1}{2}$ ív terjedelmű lehet (ritkított garmond betűvel).

Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Ur!

Értekezletünk úgy vélekedik, hogy megbízatása határát nem lépi át, midőn a fentebbi két tárgynak a felsőbb leányiskola tantervébe való beillesztésével együtt a felsőbb leányiskola vallástani tananyagának mostani beosztására is néhány tiszteletteljes megjegyzést tesz, illetőleg a mostani beosztásnál célszerűbbet javasol; teszi pedig ezt értekezletünk annyival inkább, mert a felsőbb leányiskoláknak felsőbb egyházi hatóságunk által jóváhagyott vallástani tanterve még nincs.

Értekezletünk idevonatkozó tiszteletteljes javaslata a következő.

1. A hat osztályu felsőbb leányiskolákban a gymnasiumi tanterv alkalmazandó, tehát első sorban itt is a *bibliának és ezzel kapcsolatban Jézus életének alapos megismertetésére* kell a főszólyt fektetni és épen ezért a bibliáismertetést a mostani beosztástól eltérőleg nem pusztán az I-ső, hanem az I-ső és II-ik osztály tananyagául javasoljuk.

A III-ik és IV-ik osztály tananyagául a mostanitol szintén eltérőleg a hit- és erkölcstannak a gymnasiumi tanterv szerinti *kapcsolatos* tanítását tartjuk célszerűbbnek.

Az egyháztörténelmet, mely a mostani beosztás szerint a II-ik osztálynak egész évi s a III-ik osztálynak fél évi tananyagát képezi, az egyház-szervezet és törvények rövid ismertetésével együtt a V-ik osztály számára ajánljuk; és végül

a VI-ik osztályban taníttassék a szymbolika és egyház-szertartástan.

Minthogy pedig a IV-ik osztályból rendszerint sok növendék eltávozik, hogy ezek egyháztörténelmi ismeretek nélkül ne távozzanak el, javasolja értekezletünk, hogy a felsőbb leányiskolák történelem tanárai utasítás-

„*Néhai mélt. erdélyi fejedelem-asszony, Lónyai Anna asszony testamentomának párja.*“

„Én Lónyai Anna, néhai mélt. erdélyi fejedelem Kemény János édes uram özvegye. Adom tudokra mindeneknek, a kiknek illik, mostaniaknak és jövőbelieknek, ezen levelemnek rendiben. Minekutánna a nagyhatalmú bölcs Isten, az én sok változásokkal teljes, hosszas bujdosásomnak szomorú esztendeinek, ingyen való könyörületességéből, végét adván érnem, az én megélemedett időmben, édes Magyar hazámban, boldog emlékezetű eleimtől álló kevés jószágaimnak bírásában bevezérlett és juttatott volna; és a midőn még azon én jó Istenem kegyelméből, elmémnek épségében és szenyvedhető állapotban vólnék, kívánván Istenemnek ezen nagy jótéteményéért tartozó háláadó voltomat szívemnek belső és tiszta indulatjából külsőképen is megmutatnom (melyet is Ő Felsége, szerelmes Fia érdemében kedveljen) Istenem dicsőségére, és vitézkedő anyaszentegyházának épületire, tulajdon és élő nyelvemmel tések ilyen rendelést vagy testamentaria dispositiót. Melyet az én holtom után, mindnként ágon levő posteritasim és successorim is, reájok deveniálván minden javaim, fiúrúl-fiúra megtartani és szentül kiszolgáltatni tartozzanak, lelkek vesztesége alatt. Én azért mai naptól fogva, valaholott Magyarországnak és a Szilágyban is, majorkodtatásaim és majorság szölleim vagynak, azokból, valamit a föld terem, esztendőnkint az igaz

tizedet kiadom az Isten dicsőségére, ez alább következő rend és modalitas szerint.

Először. N. Szathmár vármegyében Aranyas-Medgyesen s másutt is levő majorság vetésimből és majorság szölleimből, az igaz tized szolgáltatassék mindörökké a szathmári Collegiumhoz, arra rendeltetett magok emberének és Curatorának keze és dispositioja alá.

Másodsor. Nemes Zemplény vármegyében, tokaji és tarziali szölleimben termő boraimnak tizede, és a megirt vármegyében, ha majorkodtatásom lenne, abból proveniálendő mindennemű gabonának is tizede szolgáltatassék a gönczi Collegiumhoz, hogy ha penig a sáropataki schóla, régi boldog állapotjára jutna, Isten kegyelméből, kinél mindenek lehetségesek, így a pataki Collegiumhoz szolgáltatassék esztendőnként mindörökké. Hasonlóképen Nemes Bereg vármegyében, Vásáros-Naményban, majorság földeimben termő gabonáimnak is tizedét oda rendeltem.

Harmadsor. Szilágyban az hol majorságom és majorság szölöm vagyon, vagy lészen, abban leendő gabona és borbéli tizedet rendeltem a debreczeni Collegium számára esztendőről esztendőre szolgáltatassék ki, arra rendeltetett embereknek kezében.

Negyedsor. Nemes Bereg vármegyében kaszoni házamhoz tartozó majorság földeimben termő gabonáimnak s úgy szölleim termésének is tizedét, hová itélje szükségesebbnek fordítani, álljon a szentszék szabados dispositiojában, azon nemes vármegyében lévő scholák

sanak, hogy úgy a világ-, mint főként a magyar történelem körében előforduló *egyház történelmi mozzanatok tanításai* közben kiváló figyelemben részesítsék.

2. A négy osztályu felsőbb leányiskolák számára szintén a hat osztályu felsőbb leányiskolák I—IV. osztályának tananyagát ajánljuk, természetes dolog, hogy a történelem tanárainak adandó föntebbi utasítás itt még kevésbé maradhat el, mint a hat osztályu felsőbb leányiskoláknál.

Midőn a vallás tanárok értekezletének tiszteletteljes javaslatát a föntebbiekben Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Ur elé terjesztjük, maradunk

Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úrnak
alázatos szolgálói

Debreczen, 1896. decz. 28.

Jó István,
értekezleti elnök.

Nagy Gyula,
értekezleti jegyző.

A „University Extension“ hazánkban.*

Korunk haladása minden téren új szükségeket és kielégítésökre folyton újabb és újabb intézményeket teremt. A gazdasági élet egyre közvetlenebb befolyása alatt a közművelődés fejlődése is oly elemi erővel lép fel, hogy csak természetes, ha annak folyása szintén állandó, s növekvő méreteinek megfelelőleg nemcsak nagy, hanem egyúttal folytonos bővülésre képes medret keres. Az ismeretek rohamos szaporodása minden téren igen nagy befolyással van a magán- és társadalmi életre

* Ez a tanulmány, melynek tárgyát mai napság nálunk is széltiben emlegetik, Gaal Jenő által adatott elő a múlt évi II. orsz. tanügyi kongresszuson s a Budap. Szemléből most külön lenyomatva, küldtettem meg hozzánk. A tárgy fontosságánál fogva méltó, hogy szélesebb körben is hozzáférhetővé tétessék. A jeles író véleményét arra nézve, hogy mennyiben volna ez intézmény nálunk alkalmazható, a dolgozat második része tartalmazza, melyet alkalmasint szintén közölni fogunk.
Szerkesztő.

vagy ecclesiák szükségére, kiknek én és maradékim is, arra rendeltetett embereknek kezekhez szolgáltatni tartozom és tartozzanak.

Mely Isten dicsőségét néző rendelésemet és testamentaria dispositiomat, hagyom mindörökké, modis praescriptis, maradékimnak is megteljesíteni és szentül megtartani, lelkek vesztesége alatt. Nem értvén mindazon által ide, az ő idejekben, holtom után, a tavaszi veteményeket, hanem csak szintén a megnevezett majorságokban termő őszi búzának, rozsnak és bornak igaz tizedének, esztendőnként e szerint való kiadását.

A dolognak azért nagyobb bizonyására és állandóbb erősségére, adtam ezen testamentalis levelemet, szokott pecsétem alatt, kezem írásával is megerősítvén. Mely levelem mindörökké conserváltassék a Szathmári Helvetica Confessione, igaz hitemen, vallásomon lévő sz. ecclia kezénél. Ki is minden helyekre, az hova kívánatik in verissimis paribus kiadni tartozzék. Datum in Aranyas-Medgyes, die 25 octobr. Anno Dni Millesimo, Sexcentesimo, Octuagesimo Nono.

(L. S.)

Lónyai Anna.“

Eddig az érdekes végrendelet.

A kivonat leírója és megküldője az egyházmegye levéltárnoki pecsétével hitelesítve, e jegyzést teszi utána:

„Az abauji ev. ref. egyházmegye most meglévő legrégebb jegyzőkönyvének 1269—1270. lapjaira kétségen kívül még a XVII-ik században bevezetett másolatról kiírta s a szathmári ev. ref. egyház levéltára részére, hit-

egyaránt, azért minél alaposabb megszerezhetőség az egyesre és az összesre nézve fokozódó életszükségként jelentkezik. E mellett a tartalomban gazdagodó termelő foglalkozások aránylag is mindig több egyént kötnek le, s a munkafelosztás terjedésével hatványozódik azok száma, a kik egyoldalú munkára kényszerítvők. Lehetetlen be nem látni, hogy, ha ez tovább így halad, a társadalmi összhang egyre nagyobb veszélyben fog fogorni.

A termelő munka s a gyakorlati szakismeretek sok embernek biztosítván független megélhetést, a politikai jogokat is mindig több és több ilyen elemnek kell megadni. Azonban ez új elemek az állami és társadalmi élet természetéről tiszta fogalommal rendszerint nem bírván, az iránt vagy általában nem fognak érdeklődni, vagy pedig kizáróan saját, legfelebb egyoldalú osztályérdekeiktől vezetetik magokat, midőn azzal szemben állást kénytelenek foglalni. Így aztán az ugyanazon nyelvet beszélő társadalomban is oly ziláltság fog beállani, hogy egy és ugyanazon nemzet fiai, még ha az anyagi jólét bizonyos magasb fokára jutottak is föl, nem értik meg egymást. Ebből küzdelmek támadhatnak, melyekben, egyébként a közös nagy célok megvalósítására fordítható, igen sok becses erő vész el, és pedig úgy az egyes osztályokra, mint az egész nemzetre nézve.

A gazdasági élet haladásával tehát lépést tart annak a szükségnek érzete is, hogy az egyes termelő osztályok míg egyfelől a fokozódó munkafelosztás miatt eltávolodnak egymástól, addig másfelől a közös emberi és nemzeti kötelekeknel fogva szorosabb érintkezésbe jöjjenek és a kölcsönhatás viszonyába kerüljenek egymással. Az újabbkori haladás magában véve bomlaszt, ha a széles körű társadalmi szervezkedés a széthullani készülő részeket ismét nem egyesíti.

És semmi sem alkalmasabb az emberek egyesítésére, mint a fölfogás közössége és a gondolkozási mód azonossága. Ha arra nézve, a mi mindnyájunkra nézve

rokoni szíves üdvözléssel küldi. Kassa, 1896. november hó 20. án Révész Kálmán ev. ref. lelkész, egyházmegyei levéltárnok.“

Midőn ezen végrendeletet szövegszerint olvastam, nagyon óhajtottam volna tudni, vajjon ama jegyzőkönyv, a honnan az kiiratott, nem nyújt-e valami fölvilágosítást annak hogy történt odajutása felől s általában, van-e még valami följegyzés ezt illetőleg az abauji egyházmegye jegyzőkönyvében?

Ez iránt nt. Révész Kálmán úrhoz intézett kérdésemre egy újabb válaszban a következő fölvilágosítást nyertem:

„Jegyzőkönyvünkben e végrendelet felől semmi egyéb nincs, mint a mit megírtam. Előtte és utána nagyszámú üres lapok vannak.

Hogy mikép került e végrendelet e jegyzőkönyvbe, arra nézve a következő, a valószínűség teljes jogával bíró feltevessel szolgálhatok. Mivel a végrendeletben az abauji egyházmegyéhez tartozó gönczi schola javára is van intézkedés (a mely gönczi collegium voltaképen a pataki, sőt mikor Gönczről kiűzték a jézsuitak, 1695. Martius 25-én Kassára jöttek s itt vólt a pataki collegium egy része egészen 1704-ig) vagy maga a végrendelet, vagy pedig a szathmári ecclesia értesítette a gönczi collegiumot, vagy az egyházmegye esperesét, talán megis küldték a testamentom „párját“, melyet a collegium professora őrizett, az egyházmegye esperese vagy jegyzője pedig örök emlékezet okáért bemásolta azt a

közös, egyetértünk, az, a miben különbözünk, nem távolít el, hanem inkább egymásra utal, tehát még jobban összefűz bennünket. Annak tehát, hogy a hol csak lehetséges, a gondolkozásmód a társadalomban egyenlősíttessék, igen nagy fontossága van, ennél fogva az érte okvetlenül hozandó tetemesebb áldozatokat sem lehet improductivoknak nevezni. A közös fölfogás azonban csak akkor következhetik be, ha az emberi és társadalmi lét legfőbb kérdéseire nézve egyet értünk. Az összhang nem a közművelődés elemeinek, hanem kimagasló csúcseinak rokonságát tételezi föl. Az a körülmény, hogy valamely társadalom ugyanazt a nyelvet beszéli, ugyanazon betűkkel ír és azonos alpműveletekkel számol, sőt ha gépiesen ugyanazon vallásfelekezet szertartása szerint morzsolja le imáit és tiszteli Istenét, nem biztosítéka az osztályok közeledésének. Ellenben, ha a polgárok a társas lét alapeszméire nézve tisztában vannak egymással, ádáz küzdelem nem fejlődhetik ki közöttük. Ezért van annak oly megmérhetetlenül nagy fontossága, hogy a nemzet minden osztályának színe-java ugyanazon magas értelmi műveltséggel bírjon, mivel az összes osztályok jobbainak közös eseményei nélkül lehetetlen, hogy azok párhuzamosan vezessék társaikat, a mi pedig egyedül teszi lehetővé, hogy a nemzet testének egyes fontos részei folyton ilyeneknek érezzék és vallják magokat, s visszavonásba és nyílt harcba ne keveredjenek egymással.

Mint nagyon sok másnak, e problémának is, az angolok, de ők szintén csak a legújabb időben, találták meg a nyitját. Nem hiányoztak ugyan Angliában egyesek századokkal ezelőtt sem, a kik a nemzet zömét is részesévé akarták tenni a főiskolai oktatásnak. Így például William Dell, a cambridgei Gouville és Gains-College mestere, már 1650-ben minden nagyobb városban egyetem vagy collegium létesítését sürgette, hogy a fiatal emberek a nap bizonyos óráit termelő munkával, más óráit pedig magasb tanulmányokkal tölthessék. Vagy

tractus, illetőleg, akkori elnevezés szerint „a szent *fraternitas*“ prothocollumába.

Egyházunk tanácsa a múlt év December 27 ikén millennáris diszgyűlést tartott, melyen nagyszámmal jelentek meg a nem tanácsos egyháztagok közül is. E gyűlés főtárgya volt egy már előre kidolgozott javaslat tárgyalása és elfogadása, mely a következő évek egész sorára állapította meg teendőink, hozandó áldozataink sorát abból a célból, hogy az egyház tulajdonát képező telkeken végrehajtandó nagyobb szabásu, mintegy 70—80 ezer frtba kerülő építkezések által, miként volna egyházunk a bérjövödelmekből nyerhető bevételek útján a jövőben oly biztos anyagi alapra helyezhető, mely a nálunk szokatlan és igen gyűlöletes egyházi adó kiadását és szedését mellőzhetővé tenné?

Ezen gyűlésünkre hagytam e végrendelettről való jelentéstételt.

Midőn ezen már csak történeti értékkel és érdekességgel bíró lelet felől jelentésemet megtettem s a végrendelet megküldött szövegét és a tudós fölfedező igen érdekes e tárgyra vonatkozó 3 levelét betérjesztettem, azt indítványoztam, hogy

1-ör Fejezze ki egyházunk tanácsa nt. Révész Kálmán lelkész, e. m. levéltárnok úr iránt hálás köszönetét a megküldött testamentomi másolatért és az annak tárgyában nyújtott fölvilágosításért.

2-ör Maga a megküldött testamentomi másolat, hozzá csatolva a nevezett tudós lelkész úr leveleit is,

— szerinte — úgy is be lehetett volna osztani az időt, hogy egy egész napot az üzleti tevékenységnek, a következő pedig magasb rendű szellemi foglalkozásnak szentelhessek az ifjak. Száz évvel később Oxfordban, egy az ottani egyetemen összeköttetésben levő lelkész, Rev. Villiam Sell, ugyanazt követelte. Őt évvel később Lord Arthur Hervey egy kis munkát tett közzé, melyben arról elmélkedett, hogy mikép lehetne az iparosok különféle egyletei és intézetei számára ismereteiknek bővítése céljából előadásokat kapni az egyetemektől. Mind e férfiak korukat azonban jóval megelőzték és oly eszméknek adtak kifejezést, melyek csak napjainkban tudtak megvalósulni.

A cambridgei egyetemet illeti a dicsőség az egyetemi oktatás általánosításának sikeres kezdeményeért. Cambridgeben történt, az 1873. év június havában, hogy James Stuart tanár egy korábbi (1871-ből származó) levele következtében annak alapeszméjét az egyetem magáévá tette. A peripateticus egyetemi előadások James Stuart fölfogása szerint mindenütt megtartandók, a hol befogadásukra a hajlam és külső lehetőség megvan. Az így megindult mozgalom terjedése valóban bámulatos gyors volt. Három évvel később a cambridgei egyetemen összeköttetésben álló vidéki központokon már több ezer tanuló hallgatott egyetemi előadásokat, Londonban pedig egylet alakult a mozgalom megindítására az angol metropolis területén. Oxfordban is csakhamar felkarolták ez eszmét, de akkor nemsokára el is ejtették, és csak 1885-ben ragadták meg azt ismét, ezuttal többé aztán el nem lankadó eredményes kintartással. Anglia északi részében a cambridgeivel karöltve a durhami főiskola terjesztette e mozgalmat, míg York- és Lancashireben a Victoria-egyetem volt annak középpontja. Később a skót egyetemek is magokévé tették az ügyet, Irland részére pedig még 1881-ben alkottak hasonló célú egyletet, mely aztán Belfastban és Londonderryben működött sikeresen. E mozgalom azonban nem álla-

helyeztessék el egyházunk levéltárában az értékes okmányok csomagjában.

3-ör A testamentom szövege, hogy az elveszésnek annyival kevésbé legyen a jövőben kitéve, szószerint másoltassék be a mai napról fölveendő jegyzőkönyvünkbe s egyszersmind egyházunk Aranykönyvébe is.

Bár alig egyéb is az már ma egyházunkra nézve, mint egy szép történelmi emlék; a hálás kegyelet mégis a boldogult végrendelkező, mélyen vallásos lelkületű fejedelemasszony iránt természetessé teszi részünkről e figyelmet és gondosságot, az ő nemes tette emlékének megőrzése s biztosítása céljából.

Tán említenem sem kell, hogy ezen indítványok egyhangulag elfogadva s már valóstíva is lettek.

A debreczeni főiskolát s annak, vagy az egyházkerületnek levéltárát alig érthették oly csapások, mint akár a szatmári, akár a sárospataki egyházakat és azok iskoláinak levéltárait. A bizonyosan oda is megküldött végrendeleti másolatnak utána nézve, érdekes volna megtudni legalább azt, hogy a hagyományos intézetek közül valamelyik, hacsak talán kezdetben is, vajjon részesült-e a hagyomány bármi kis részének élvezetében?*

Szatmáron, 1897. január 5.

Tabajdi Lajos,
ev. ref. lelkész.

* Ennek utána fogunk járni.

podott meg Nagybritannia határainál, hanem azokon túlterjedve, elhatott most már minden világrészbe és ott minden országba, a hol angolul beszélnek. Az észak-amerikai Egyesült-Államokban, Canadában, Melbourneben, Uj-Zeelandban otthonra talált, sőt az angol nyelv óriási területén kívül is hódít már. Így például Belgiumban néhány évvel ezelőtt közel 4000 tanuló hallgatott ilyformán egyetemi előadásokat. Az University Extension 1894. évi londoni kongressusán constatáltatott az a tény, hogy 931 angol és amerikai tanfolyamban több mint 104,000 egyén részesült rendszeres egyetemi oktatásban a főiskoláik falain kívül, a kiknek mintegy fele Angol-országra esett.

E congressus tanácskozásai több tekintetben nagyon érdekesek voltak. Annak megnyitáig épen huszonegy év (Angliában tudvalevőleg a nagykorúság ideje) telt el azon időponttól számítva, midőn a cambridgei egyetem tanácsa a University Extension eszméjét magáévé tette. Két teljes évtized tapasztalatait lehetett tehát e nagy összejövétel alkalmával, a hol a földteke legkülönbözőbb tájai képviselve voltak, bemutatni. E tapasztalatokban a jövőre nézve igen sok biztató van. Az egész intézmény lényegéről, czélszerű szervezésének módozatairól a legilletékesebb férfiak nyilatkozataiból lehetett értesülni és fogalmat szerezni annak valódi jelentőségéről. E congressus három főkérdéssel foglalkozott s lord Salisbury, a devonshirei herceg és lord Hershelt, mint az angol nagy egyetemek lord kancellárjainak, elnöklete alatt három külön ülésben tárgyalta azokat.

Az első főkérdés volt: Mily eszközökkel lehet megtartani és továbbfejleszteni az egyetemi oktatás általánosításának köznevelési jellegét, s e mozgalom népszerű és közoktatási oldalát hogyan lehet kellő viszonyba hozni egymással? A második kérdés így hangzott: Melyek lényeges kellékei a helyes központi és helyi szervezetnek, s mily közoktatási és pénzügyi viszonyban álljon a University Extension mozgalma az állam és helyhatóságokhoz? A harmadik főkérdés szövege ez: Minő kiállításai vannak a University Extensionnek közoktatási szempontból, s minő módon hozható az a rendszeres egyetemi oktatással és az egyetemi fokozatok nyújtásával czélszerű kapcsolatba?

E három főkérdés tárgyalása bő alkalmat nyújtott a mozgalom kezdeményezőinek és buzgó terjesztőinek elmondani nézeteiket mindenről, a mi arra tüzetesen vonatkozik. Angliának három kitünősége reá nyomta a hitelesítés pecsétjét az egyébként magokban véve is teljesen megbízható és nyomatékos nyilatkozatokra.

Az alaphang, melyből ezek általában szolanak, a legnagyobb elismerés, tisztelet és komoly számbavétel hangja. Ahoz, hogy e mozgalom a kor szükségének szerves kifolyása, semmi kétség sem férhet. Lord Salisbury az első ülést megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az izgalom és élvezet korunk életszükségei közé tartoznak. Ha ezeknek nem adnak alkalmat, hogy nemes irányban nyilvánuljanak, úgy fognak érvényesülni, hogy az sem az egyénre, sem a társadalomra nézve nem lesz előnyös. Az University Extension egyik rendeltetése az, hogy ízelet szolgáltatson a magasb műveltség befogadására képes közönségnek abból az élvezetből, melylyel a gondolatok világa bővelkedik. Ez előadásoknak útát kell mutatni ahhoz a nagy kincshez, melyet a másoktól évezredek óta részünkre fölhalmozott eszmegazdagság képvisel. A magasb műveltségnek mintegy missionáriusai az egyetemi kiküldöttek, a kik oda is elviszik a főiskolai szellemet, tudományt, értelmi és erkölcsi színvonalat, a hova az nem juthatna el különben.

A műveltség befogadására képes középosztályú egyének tizezei nem mehetnek, mert termelniök kell, az egyetemre, pedig szívesen tennék azt. E mozgalom megadja lehetőségét annak, hogy az egyetem menjen el hozzájuk. Mr. James Stuart, a mozgalom kezdeményezője, Sadler, annak egyik előkelő apostola, Jebb és más jeles férfiak rövid, tömör, tartalmas beszédei, reánk nézve elsőrendű fontossággal bíró forrásokot képeznek e tekintetben. Ezekben ki van fejtve, hogy e mozgalomnak kettős főczélja van. A rövid, hat vagy tizenkét előadásból álló, tanfolyamokkal a tudományos műveltség iránt általában, vagy bizonyos ismeretkör iránt különösen, széles körben érdekeltséget ébresztenek. Megteremtik ezzel a tudományos munkásság nagy közönségét, mely azután annak termékeit méltányolni, fölhasználni és élvezni képes.

A másik főczél pedig az, hogy a kiket életkörülményeik távol tartanak az egyetemektől, de a kikben azok tanulmányai iránt megvan a határozott hajlam, alkalmat ad e mozgalom arra, hogy a felső oktatás minden áldásában, hosszabb idő alatt ugyan, mint a kik az egyetemen kizárólag tanulással tölthetik éveiket, de megközelítő vagy épen oly eredménnyel részesüljenek, mint ezek. A rövid tartalmú előadások egyrészt előkészítik a hosszabbak megértését, melyek azoknak csak folytatásai, másrészt ez utóbbiak az amazok által keltett tudományos érdeklődés alapjára a széles körű egyetemi készütség épületét emelik. Sadler szerint a magasb műveltségnek e tanfolyamok megbecsülhetetlen szolgálatot tesznek és kiszámíthatatlan a hatás, a melyet jövőben gyakorolni vannak hivatva. Oxfordban annak idején szegény franciscanusok kezdték az előadásokat s mi lett az ottani egyetem gyors fölvirágzása következtében belőlök? Hány mostani egyetemi kirendeltség helyén fognak majdan collegiumok és később valóságos egyetemek keletkezni? Az eszményi állapot már ma is az, hogy minden nagyobb középpont állandó szervezettel birjon. Így alakult Readingban a University Extension College, melynek már is hatszáznál több rendszeres hallgatója van. Az exeteri középpont fejleményei nemsokára szintén oda fognak vezetni.

Különben a távol jövő e kecsegtető képei mellett a University Extension közvetlen föladata a rohamosan fejlődő és erősülő angol democratia nevelése, már magában is elég fontossággal bír, hogy e mozgalmat, mely a tanítást nem a bizonyítványok, hanem az ismeretek terjesztése kedvéért eszközli, teljesen jogosultnak tüntesse föl. Igen is, az angol egyetemek a University Extension-nal politikát csinálnak! De nem párt-, hanem nagy nemzeti és általános magas közművelődési politikát. Ezzel akarják elérni azt, hogy a termelő osztályok jobb módú egyénei mélyebb belátást nyerjenek az ember, a társadalom, az állam természetébe, s a tudomány és a művészetek varázskönyve kitaruljon előttök. Meg akarják tanítani a nemzet nagy zömét arra, hogy az új kor vívmányait miként kell fölhasználnia, hogy azok előnyei által multhatatlanul jelentkező hátrányait ellensúlyozni képes legyen. Ha valaha igaz volt, napjainkban áll az, hogy a tudás hatalom. A nemzetek versenyképessége már a közel jövőben attól függ, hogy mily mértékben fognak széles körben gyakorlatilag is hasznosítható magas műveltséggel birni. S az angolok bámulatos tapintata és leleményessége már megmutatta az utat, melyen haladva ezt általában el lehet terjeszteni a nemzet testében.

A szóban levő congressuson ismételve hangoztatták, hogy válságos időket élünk, melyek csak úgy fordulhatnak jóra, ha mennél több embert képessé teszünk

a helyes társadalmi rend megértésére. Értelmes hazafiakat és nem pártemberekkel kell nevelni, a kiknek versengése alkalmas megtéveszteni a tömegeket, melyek azután merőben illetéktelen vezetés alá kerülnek. Nagyobb és hasznosabb munkát végzünk akkor, ha a jövő fejlődésének egészséges, biztos alapját ilyformán lerakjuk, mintha sokkal közvetlenebb és csattanósabb sikerű, de nem ily általános és mély hatású föladatokat oldunk meg.

Azonban az ilyen előkészítés szükségképen huza-mosabb munkájának az a nagy veszélye van, hogy az első lelkesedés tüze hamar elsziporkázván, a később ismét szükségesnek mutatkozó nehéz munkát mindig újra kell kezdeni. Azért az angolok igen bölcsen a University Extension nagy gonddal részletesen szabályozott intézménynek fejlesztették ki, melynek hatása már ma is bámulatos, kilátásai a jövőben pedig beláthatatlanok.

A University Extension intézménye nem mindenütt ugyanazon részletekből alakul meg. Sőt az 1894. évi congressus tanácskozásai és határozatai az egyes országok, vagy az egyes egyetemeknek is sok tekintetben szabadkezet engednek, kimondván, hogy mindenütt a főforgó viszonyokhoz kell alkalmazkodni. Az intézmény alap gondolatai és vezéreszméi mindenütt ugyanazok maradnak, s ezeket figyelembe veve, az itt röviden vázolt szervezet domborodik ki szemünk előtt.

A rövidebb és hosszabb tartamú előadások három egész tizenkét hetet vesznek igénybe, mely alatt hat, tíz vagy tizenkét, illetve huszonnégy előadás tartatik, leginkább ősszel és tavasszal. Több rövid tartamú előadás összefűzéséből (terminal lectures) lesznek az időszaki tanfolyamok (sessional lectures), melyekből három vagy négy képezi az ugynevezett curriculumot. Az előadások tartása előtt azok lényeges tartalma külön iratba (syllabus) foglalandó, s a felettes egyetemi bizottságnak, vagy a fölolvások fölügyelőjének (superintendent lecturer) bemutatandó. A tanítás a szabad előadás és az azt követő conversatorium az úgynevezett class útján eszközöltetik. Ez utóbbi rendszerint az előadásra nyomban következik, és rendeltetése, hogy az abban felőlet anyag jól földolgoztassék és pedig az arról folytatott beszélgetés útján, melynek során az előadó és a hallgatók kérdéseket intéznek egymáshoz. Az előbbi, hogy meggyőződjenek arról, vajon megértették-e, az utóbbiak pedig, hogy pótló fölvilágosításokat, kiegészítő adatokat és irodalmi segédeszközöket kérjenek a fölolvásótól. Ezenkívül minden héten írásbeli dolgozatokat (weekly paper) készítenek a tanulók, melyeket az előadó áttekint és megjegyzéseit széljegyzetek alakjában azokra megteszi. A class és a heti írásbeli munka igen hathatósan támogatják a szóbeli előadások által tett benyomást, s azokat a rendszer nélkülözhetetlen alkatrészeinek tekintik.

Mulhatatlanul szükségesnek tartják a vizsgálatokat is. De ezeknél arra fektetnek súlyt, hogy a tett kérdések a lényegre vonatkozzanak, s ne az egyes tárgyak nehezebb, bonyolultabb részeire, mert nem ezeknek, hanem amannak tudása a fontos. A vizsgáló mindig más egyén, mint az előadó, de az ez utóbbi által készített syllabus-hoz köteles tartani magát.

Ha a tanító a conversatorium és az írásbeli munkálatok, a vizsgáló pedig a feleletek alapján képesítettnek ítéli a tanulót, akkor az bizonyítványt kap. E bizonyítványoknak egész bonyonyult rendszere fejlődött ki, melynek részletei azonban logikai kapcsolatban vannak egymással. A terminal certificate legalább tizenkét elő-

adás sikeres hallgatása s a megfelelő szó- és írásbeli gyakorlatok és a vizsgálat után adatik. Két rövid, vagy hat-hat előadásos tanfolyam egy terminusnak számítatik be. A sessional certificate egy legfelebb tizenkét havi időre szóló és legalább huszonnégy előadást magában foglaló időszak után adatik. Ha valakinek két terminalis bizonyítványa van, azokat egy sessionalisért becserélheti. Ez utóbbi bizonyítványt kitüntetéssel is adják, ha a vizsgáló legalább az egyik terminalis vizsgálatot kitűnően tette le, vagy előre meghatározott föl-tételek mellett kiváló essayt irt a neki föl adott themáról. A Vice chancellor's certificate-et azok kapják, a kik legalább három, Cambridgeben pedig négy sessionalis bizonyítványt tudnak fölmutatni. Nemely egyetem az ily bizonyítvány alapján megengedi, hogy a tanuló azzal állandó viszonyba lépjen (affiliation).

Az 1894. évi congressuson megállapították, hogy az University Extension így kifejlett rendszere az egyetemi oktatás keretébe már teljesen beilleszkedett. Ugy a cambridgei, mint az oxfordi, s a többi egyetem is állandó központi tanácsot tartanak, mely annak peripateticus oktatását intézi. Saját vidékén a helyi hatóságok képviselőiből, érdeklődő tanferfiakból és saját kiküldötteiből helyi centrumokat szervez mindegyik, melyek az illető városban tartott egyetemi előadások támpontját képezik. Az fogadja el a hallgatók jelentkezését, gondoskodik az előadásokhoz szükséges tantermekről, a fűtesről, világításról s a segédeszközök előteremtéséről. A előadók csak egyetemi megbízás alapján működhetnek. Egyes angol egyetemek a jelöltekkel 3—6 próbaelőadást tartatnak, és pedig a jelöltek által a tanácsnak előzetesen benyújtott és ezáltal jóváhagyott syllabus alapján. Amerikában a philadelphiai egyetem az ily előadó ifjak képzésére formászerű seminariumot rendezett be. Az angol egyetemeken a peripateticus tanításra jelentkező jelölteknek rendszerint mintegy fele szokott bevalni.

Az előadókat a központ honorálja. Így például a cambridgei egyetem a tavalyi prospectus szerint egy tizenkét hetre terjedő egyszerű tanfolyamért és classért az írásbeli munkálkodás vezetésével együtt átlag negyvenöt font sterlinget adott, mely azonban a jelesebb törzsfölolvásónál (staff lecturer) ötven fontra emelkedett föl, a junior fölolvásónál pedig harminczöt fontra szállott alá. Ha több központ társul a végből, hogy ugyanazt a fölolvásót alkalmazza, vagy ha ez naponként több órán taníthat, akkor illetményei aránylag csökkennek. A vizsgálatért két font jár, mely a vizsgálatok halmozódása esetén valamivel szintén alább száll.

Nagy kérdés ma még Angliában is, hogy e tanfolyamok költségei miként szereztessenek be. Eddig főleg adakozásokból és alapok kamataiból fedezték azokat. Az állam támogatását nem akarták igénybe venni, mivel attól tartottak, hogy az annak segélyével járó részletes ellenőrzés időnap előtt jegeczíteni fogja a még eddig folyton erőteljesen fejlődött intézményt. Ujabbán, midőn azt hiszik, hogy a University Extension egészen kinötte magát, ettől már nem tartanak s az állam mérsékelt támogatását hajlandók lennének elfogadni. A helyhatóságoktól tantermeket, fűtést, világítást, tanszereket, könyvtárak és egyéb tudományos gyűjtemények használatának átengedését kívánják. A természettudományok előadása, a kísérletezéshez szükséges készülékek és szerek megszerzésével járó bajok miatt, némi nehézségbe ütközik. De ezen is, úgy a hogy lehet, segíteni törekcsenek. A történelem, politika, nemzetgazdaságtan, sociologia, a művészetek, az irodalom és ezek történetének ismertetése ily nehézségekkel nincs összekötve, miért is azok az e

nemű oktatásnak igen alkalmas tárgyait képezik. De azért a technikai legmagasabb ismeretek s a matematika terjesztésétől sem riadnak vissza. Azonban constatálható, hogy az angol irodalom, történet, politikai intézmények ismertetése, művészeti előadások, nemzetgazdaságtan és sociologia szolgáltatják a University Extension főanyagát, habár természettudományi és technikai tárgy is elég bőven van a programokban hirdetve.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházi élet Hódmező-Vásárhelyen.

A hódmező-vásárhelyi ev. ref. egyház az 1895-iki országos törvények által megváltoztatott viszonyok között, nehogy közönyösebb hívei a stóla miatt elmellőzzék az egyházi esketést és keresztelest, annak idején felhívta lelkészeit, hogy e szertartásokat díjtalanul is teljesítsék és ezt a szöszékről is kihirdette. A stóla megváltásra vonatkozólag pedig úgy végeztet, hogy egy év múlva a lelkészek terjesszék elő, hogy mennyit esett évi rendes stólájuk a nem fizetők s általában a változott viszonyok miatt.

Ez előterjesztésnek most volt ideje. E szerint a stóla csonkítás az esketés és keresztelest 900 ft. E mellett sok oly szolgálat tisztességes díjazásától is elestek lelkészeink, mely szolgálatoknak az előtt, mint anyakönyvvezetők, ők voltak hivatalos teljesítői. E tekintetben veszteségek mintegy 1200 ft.

Igaz, hogy e szolgálatokkal együtt felmentve lettek az anyakönyvvezetéssel járó több ingyenes dologtól is, melyeket a hatóságok számára kellett végezniök; az is igaz, hogy egyelőre az anyakönyvi kivonatok kiadásánál meg stolaszaporulat állott elő, nálunk mintegy 370 ft; mind a mellett teljes elismerés, sőt dicséret illeti meg lelkészeinket, hogy az elmaradt szolgálatok miatt előállott stóla csonkítások kárpótlásáról önként lemondanak.

Természetesen az esketési és keresztelest stóla csonkítását készséggel kárpótolta számukra a presbiterium. A megváltás végleges elintézését azonban egy évig még, tapasztalatszerzés végett, elhalasztotta s idevonatkozólag felhívta lelkészeit, hogy az egyházker. és konventi jegyzőkönyvekben is említve levő 10 évi stóla-átlagról a kimutatást készítsék el.

Vajha a lelkész és gyülekezete mindenütt ily készséget tanúsíthatna a változott viszonyok által előidézett anyagi károsodásnak közösen való hordozásában! Bár az ily veszteségeket magának az egyháznak kellene elviselnie.

Ugyanez egyház néhány éve teljesen megújította u. n. ó-temploma belsejét. Ugyanis a régi elavult fakarzat helyett csinos vaskarzatot, régies téglapítésű szöszéke és primitív úrasztala helyett újakat készítettett s az összes padokat kifestette. A múlt évben pedig Oláh Ferencz egyháztag áldozatkészségéből egy szép és remekművű orgonát készítettett e templomba. Ez évben meg gyönyörű építésű új-temploma belsejét szándékozik renoválni szintén tetemes költséggel. E mellett erősen tervezgeti, hogy miként lehetne nagy kiterjedésű városának még két távoli pontján egy-egy új templomot építenie? Tökéje van már reá, de kevés, s egyik templomnak már a telket is megvásárolta a múlt évben.

Főgymnasiumi kétemeletes épülete, melyet 65 ezer forint államsegéllyel épített, immár kész tető alatt áll,

bádog fedélzetét most végezte be a vállalkozó. Ez a külső munkálkodáshoz eléggé alkalmas szokatlanul enyhe téli időjárás kellett hozzá, hogy a fölemelt falak tető nélkül ne maradjanak a téli időszakon át.

Mult évről az egyház évkönyvet ad ki, szerkesztésében főképen arra volt tekintettel, hogy híveivel az egyház állapotát megismertesse. Ez évkönyvvel a Tek. szerkesztő urnak szolgálni fognak.*

IRODALOM.

Felhívás előfizetésre.

M. Protestáns Irodalmi Társaságunk immár 8-ik éve működik az evangéliomi keresztyén irodalom felvirágoztatásán, mit részint tudományos havi folyóirata („Protestáns Szemle“, eddig 8 évf.) és tudományos könyvkiadványai (eddig 8 kötet), részint népies vallásos füzetek („Koszorú“, eddig 30 füzet) közrebocsátása által igyekszik a neki adatott erő mértéke szerint elérni. Mindezeket a kiadványokat évi tagdíj fejében szoktuk a tagoknak megküldeni.

Most azonban többoldalú irodalmi szükségünk s a változott idők növekvő igényei arra az elhatározásra bírták Társaságunk igazgató-választmányát, hogy eddigi kiadványai mellé egy újabb sorozatot csatoljon, melyben „Házi Kincstár“ közös cím alatt oly hitelesítő és hitvédő keresztyén könyveket bocsásson ki, melyek a művelt közönség igényeit is kielégítsék. E könyvsorozat, melyben évenként legalább egy-egy munka jelennék meg, főként azt tartja szem előtt, hogy az evangéliomi keresztyén hitéletet szilárdítsa, a keresztyén erkölcsiséget nemesítse s a nagyszámú hitsorvasztó és erkölcsizító századvégi irodalmi termékek romboló hatását a krisztusi keresztyénség nemes erőivel ellensúlyozza.

E nagyjövőjű könyvsorozat első kötetül Szász Károly dunamelléki püspök úrnak Miller után angolból átdolgozott kitűnő művét voltunk szerencsések megnyerni, mely *Csendes Órák* (*Silent Times*) cím alatt Tompa M. „Olajág“-ához hasonló gyönyörű vallásos elmélkedéseket és keresztyén tanításokat tartalmaz, erőteljes evangéliomi szellemben és színdús költői nyelvezetben. — Tartalma mindenekelőtt Krisztussal való társalkodásunk és egyesülésünk, családi bensőségünk és viszonyaink, keresztyéni szeretetből folyó jótékonyág s kölcsönös támogatás és segély, a magunk irányában való önbírálat s a nemes elhatározások — egy szóval hitbeli gyarapodásunk s erkölcsi életünk magasabb feladatai körül forog.

A „Házi Kincstár“ 1-ső kötetül szánt *Csendes Órák* nem társasági tagdíj fejében, hanem külön előfizetés mellett jelenik meg, minthogy Társaságunk anyagi ereje újabb kiadvány-sorozatot nem bírna meg. De hiszszük, hogy vállalatunkat mind a Társaság tagjai, mind általában a művelt keresztyén hitsorsosok buzgón felkarolják, mert meg vagyunk győződve róla, hogy az ily hitelesítő keresztyén iratok hézagot pótolnak irodalmunkban s régen érzett szükségét elégitenek ki. Sajnosan tapasztaljuk, hogy egy pár szép imakönyvön kívül unnepi, név- és születésnap s konfirmációi ajándékul vagy emlékül alig tudunk mit ajánlani műveltjeink lelki épülésére. Különösen a művelt keresztyén nők támogatását kérjük e vállalatunkhoz, metybe a külföldi

* Köszönettel vesszük ezt a tudósítással együtt, a mit jövőre is kérünk. Szerkesztő.

és hazai keresztyén írók vallásos remekeit szeretnénk a családok igazi lelki és házi kicstárául idővel összegyűjtögetni.

A „*Csendes Órák*”, ha kellő számú előfizető jelentkezik, 1897. szeptemberében fog megjelenni, mintegy 12—13 ivnyi terjedelemben, kétféle csinos kiállításban és kötésben. *Egyszerűbb papiroson nyomott csinos kötésű példány ára 1 frt; finom velinpapíron nyomva és díszes kötésben 2 frt.* Az előfizetési pénzek az 1897. évi április végéig postautalványon *Hornyánszky Viktor* úrhoz, Társaságunk főbizománysához, Budapestre (Akad. bérháza) küldendők. *Gyűjtőknek 10 előfizelő után egy tiszteletpéldányt adunk.*

A M. P. Irodalmi Társaság választmányának 1896. november 17-iki üléséből.

Budapest, 1896. december havában.

Gyurátz Ferencz, Hegedűs Sándor, Szóts Farkas,
ev. püspök, elnök. orsz. képviselő, másodelnök. theol. tanár, titkár.

Descartes emlékezete. Irta Thomas. Francziából fordította *Rácz Lajos*. O. K. 30 kr. 127 l. A franciaia akadémiától koszorúzott emez emlékbeszédet 1765-ben tartotta Thomas, a híres franciaia élogeista, a ki, mint a fordító írja róla, „egy romlott század közepett antik erényekkel tündöklött.” Sok szóvirággal, de mélyrehatóan és híven jellemzi az emlékbeszéd a nagy franciaia philosophust s műveit, eszméit. A magyaros fordítás dicséretére válik a sárospataki főiskola derék ifju tanárának, dr. *Rácz Lajosnak* és hasznára a philosophia iránt érdeklődő magyar közönségnek. Az emlékbeszédet maga Thomas Descartes életére vonatkozó fontos megjegyzésekkel kíséri, melyeket a fordító néhol kiegészített s itt-ott helyesbített.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

50. A mező-keresztes ev. ref. egyház története.

Mező-Keresztes, a róla nevezett szolgabírói járás székhelye, ev. ref. és róm. kath. lelkészi hivattal, ref. és róm. kath. jellegű népiskolával. Lakosai földművelők, nyelvre nézve magyarok. Járásbirósága Nagyváradon, adóhivatala Berettyó-Ujfaluban van. Katonaszorozás, a 71-ik számú csendőrör, pénzügyőri szakasz, gyógyszerár, járási és körorvos, takarékpénztár, két olvasó-egylet, posta és táviráda helyben. Fekszik Biharvármegyében, a budapest-predeáli allami vasút mellett, keresztül szelve a debreczen-fehértemplomi állami országút által, Nagyváradtól nyugati irányban 2 mértföldnyire, Váncsod, Bojt, Bedő, Artánd, Körös-Tarján, Berek-Böszörmény, Pusztá-Told és Mező-Peterd községek között. Az 1891. évi népszámlálás eredménye szerint 2950 lakossal, kik közül: 1. ev. ref. vallásúak száma 2525 lélek, 2. róm. kath. 173, 3. görög kath. 5 lélek, 4. görög keleti 137, 5. ág. ev. 6 lélek, 6. izraelita 104.

A község eredete.

Mező-Keresztes község eredete a századok homályában vész el, valószínű azonban, hogy már a XIII-ik század elején is fennállott; legalább Bunyitai Vincze, „A várad püspökség” című műve III. kötetének 240-ik lapján Keresztesről ezt írja: „Ma Mező előnévvel különböztetik meg, eredeti neve Fancsal, s valószínűleg ugyanaz a község, mely e néven a XIII. század elején, mint a királyi pintérek lakhelye említették. Ugy látszik, hogy

István ifjabb király adományából jutott Szent-László várad egyházának birtokába, azon alkalommal, midőn a király a szent kereszt oltáránál a halottak miséjét alapítá, legalább már 1285-ből nyoma van, hogy Fancsal egyik része a halottak miséjének alapjául szolgált, más része pedig a székes káptalan birtokában volt.”

De hogy a XIV. század elején már megült hely volt, igazolva van Praynál, hol a 141-ik lapon olvasható, miszerint Keresztes faluból, János pap, pápai tized fejében 14 garast fizetett évenként. E szerint Keresztes már a középkorban a jelentékenyebb községek sorába tartozott.

Bél Mátyásnál Várad vidéke leírásában a 30. lapon ezt találjuk: „itt a szomszédban esnek: Püspöki, Bihar, Keresztes terjedelmes városok, mely leírás alaposságát bizonyítja a megye 1552-iki összeírása, melyben a várad püspök tulajdonaként Keresztesről 86, Septhelyről 7 házhely iratott össze. A megye 1732-iki összeírásában, mindkét helyen ismét a püspök iratik birtokosnak, megjegyezvén, hogy már ekkor Septhely, mint pusztá említették. Septhely falu, a bojtj útban, az úgynevezett Septhely domb környékén feküdt, hol téglá- és cserépdarabok jelölik a falu helyét.

A község nevének eredete.

A község nevének eredetéről Osváth Pál „Bihar Vármegye Sárreai Járásának” leírásában ezt mondja: „E m. város nevét, némelyek a határon termeni szokott kereszték sokaságától, mások az itt járt keresztés hadaktól vélik eredettnek; azonban tudva azt, hogy e vidéken több helységek dúsabb termésűek; tudva azt, hogy Keresztes a keresztés hadak előtt már korábban fennállott: e nézeteket bátran elvethetjük, s ezek helyett inkább helyet adhatunk azon véleménynek, hogy valmint Kis-Marja, Nagy-Marja és Samarja, a helyeiken volt Mária képektől, úgy Keresztes is a kath. világban e helyen létezhetett sok kereszték után nyerte nevét; Mező előneve pedig, a hazában levő több hasonnevű helyektől való megkülönböztetés végett sík fekvéséből eredett.

Az ev. ref. egyház keletkezése.

Mikor tértek át Mező-Keresztes lakosai az új hitre, bizonyosan nem tudható. Lampe egyháztörténete 627. lapja szerint itt már 1567-ben a várad esperestséghez tartozó ref. gyülekezet volt.

Irott bizonyíték az egyház működéséről az anyakönyvek első kötete, mely egyúttal felsőbb rendeletek s egyéb megőrkítésre szánt események jegyzőkönyve is, s mely mint keresztelési, esketési és temetési anyakönyv kezdődik az 1766. esztendővel, de mindjárt az elején 1764-ből van egy superintendentia rendelése Ekklesia alalmazásáról. Történelmi beccsel birnak e tekintetben a gondnoki számadások is, melyek 1780. évtől kezdődve a mai napig megvannak, s élénken tükrözik vissza a kor történetét.

Mindjárt a legelső számadásban, mely „Rationis Gregory David Ecclesiae Curatoris Mező-Keresztesiensis Anno 1780.” címet visel, van egy melléklet, mely beszámol az egyház földjeinek terméséről 1739. évtől 1780. évig; ugyancsak e mellékleten van a Testamentum tételek között feljegyezve, hogy „11-o. Anno 1737. Tiszteletes Jenei Péter úr meghalozván, minthogy sok ideig itt lakott, testált a szent Ecclesiának 50 aranyat. 16-o. Gellén Gergely Anno 1739. a Pestisben meghalozván testált: 2 ökröt, 2 tehenet, Lovat I. Búzá 16 köblöt, Árpát 10-et, Pénzt 80 Rft in Concreto 149 Rftot.”

Ugyanezen számadás mellékletén találunk egy pénz-átszámítási táblázatot is ekképen:

„Specificatis Monetar Eccle Reformatorum Keresz-
tesiensis:

	Rf.	xr.
Egész Sufferin Nro 44 facit	557	20.
Fél Sufferin Nro 33 facit	209	—
Kermetzi arany Nro 79 facit	309	30.
Császár arany Nro 46 facit	196	10.
Hollandus arany Nro 33 facit	139	40.
Tallér Nro 11 facit	22	—
Egész forint	3	—
20 Krajtzárosok	192	—
Márjás	33	5.
10 Krajtzáros	5	30.
Peták	30	34.
Garas	8	51.
Rézpénz mindenféle	4	9.
Poltura	1	36.
Kis pénz	—	42.

Látni való ebből, hogy a kálvinista szegénység ismeretlen volt ebben a korban, mert a sz. eklezia ladá-
jában, különféle ércpénzek csengettek, a jövedelmet adta a város és egyház földje, a várossal közösen tenyésztett szarvasmarha, mert hiszen akkor az egy-
házat is a városi előjáróság igazgatta, egy test és lélek volt tehát város és egyház; e mellett volt az egyháznak száraz malma, mely abban az időben viszonylagosan igen szép jövedelmet adott; szóval az egyház már ekkor virágzó állapotban volt.

Ezekből a számadásokból tűnik ki, hogy a torony 1785-ben építtetett; hogy a két harang 1792-ben készült 348 frt 39 krajczár költséggel.

Érdekes Varga Pál 1781. évi számadásában ezen tétel: Falu lovainak, mikor Pestre mentek, adott 2 köböl zabot; Honorariumba az uraknak 2 köblöt. Discretioban az uraknak 3 pár libát. Hogy micsoda nagy dologban jártak akkor a falu lovai Pesten? a számadásból ki nem vehető.

A mezőkeresztes ev. ref. egyház, tehát a meddig írott feljegyzések multját megvilágítják, mindig virágzó s erősen fejlődő egyház volt, ma is ilyen, és a bihari ev. ref. egyházmegye egyházai között az első helyek egyikét foglalja el; mely nemcsak a maga és iskolai fentartásáért buzog, lelkesedik és áldoz, hanem időnként a magasabb értelemben vett református érdekekért is meghozza áldozatát; így például, a legközelebb multban a debreczeni főiskola egyetemmé fejlesztésére 300 frtot adományozott a magán gyűjtéseken felül.

De ismerjük meg jelenét is, talán legalaposabban az 1894-ben felvett „Jelentő ivből“, hol a vagyon így van leírva: templom-torony, összes felszerelések 72,000 korona, szent eszközök 1656 korona.

Lelkészlak és melléképületei 14,000 korona. Iskolák, tanítói lakok felszereléseikkel: 20,000 korona, összes érték épületekben stb. 107,656 korona.

Földekben: Egyházé 68 kat. hold 798 □ öl 7367 korona értékben. Lelkészé: 68 hold 1290 □ öl 11,291 korona értékben. Tanítóké: 66 hold 1261 □ öl 11,024 korona értékben. Összes földérték: 204 hold 149 □ öl 29,682 korona értékben. Ugy vélem, hogy itt tulbecslés egyáltalában nincs.

Van az egynáztnak, diszes temploma, sugár magas tornynyal, igen jó karban, a templomban egy 1856-ban készült orgona, tíz változatu, mely 1375 frtba került. A toronyban 1893. évben öntetett három öszhangzatos új harang, melyeknek létre jötte ismét a vallásos érzület és buzgóság eredménye. Ugyanis egy mag nélkül elhalt házaspár új harangra 1000 forintot hagyományozott,

névleg: S. Varga Bálint és neje Nagy Sára, s midőn az egyháztanács ez összeg kézhez vételével, az új harang öntetése felett tanácskoznék, egy életben levő házaspár — kiknek gyermekei szintén elhaltak — harang-öntésre ismét 1000 frtot ajánlottak fel, pedig nem voltak nagy vagyon birtokában, így aztán az egyház segélyével gyönyörű öszhangzatos három új harang hirdeti az Isten dicsőségéért buzgó lelkek áldozatkésztségét.

Van egy 1890-ben épült diszes lelkészlak, mely 7000 frtba került; van négy iskola és tanítói lakás, szép kertekkel. Ezek közül egy 1894. évben épült 3200 frttal.

Urasztali készletek: 1. Egy kup alakú ezüst pohár 1683-ból. 2. Egy aranyozott veresréz kehely 1782-ből. 3. Egy 92 frtos ezüst kehely 1882-ből, volt jegyző Kiss Károly neje özv. Karap Zsófia asszony ajándéka. 4. Két ezüst kanna 1888-ból. Ertsey Dezső és Ertsey Bige Irma ajándéka a m.-keresztes ref. egyháznak. 5. Öt Egy 35 frtos ezüst tányér 1888-ból, özv. Bégányi Bálintné szül. Nagy Erzsébet ajándéka. 6. Or egy 370 frt értékű, piros selyem, arannyal himzett urasztali terítő; a Gyenge testvérek adománya. Ezenkívül több használatban és használaton kívül levő edények és abroszok.

Van az egyház kezelése alatt egy egyházi magtár 200 köböl buza tőkével, melynek jövedelme szintén egyházi és iskolai czélokra fordítatik.

A mezőkeresztes egyházban az egyházi adó teljesen a készpénz fizetés alapján van szereve és pedig személyes adó czimen minden önálló ref. egyháztag 1 frt 50 kr, özvegyek, vegyes házasok 1 frt, ezenkívül az állami adók 17%-jét fizeti. Az 1895. gondnoki számadás végeredménye szerint a bevétel volt 4245 frt 70 kr, kiadás 3139 frt 16 kr., maradvány 1106 frt 54 kr. Így lehetséges aztán, hogy a határidőre teljesítendő fizetéseket és előlegezéseket minden fenakadás nélkül lehetségesek a nélkül, hogy az adófizető egyháztagok zaklatásnak volnának kitéve.

Van az egyházban „Szegény gyermekek felruházására szolgáló alap“, mely szintén az újabb időben keletkezett és tőkéje jelenleg 378 frt 31 kr. Ezen tőkét gyarapítjuk évente a kegyes hagyományokból. Van egyházi árva- és szegény-alap, melynek tőkéje most 334 frt 89 kr. Ez is évenként növekedőben van.

Mindezekből kitűnik, hogy Mező-Keresztes ev. ref. egyházának közönsége vallásos érzületét, buzgóságát tekintve, méltó a dicső emlékezetű elődökhöz, mert ma is egyforma módon szereti hazáját és ebben református vallását, egyházát és annak veteményes kertjeit — iskoláit, mert ezekért pénzt, vagyont, életet áldozni kész ma is.

Lelkészek voltak itt: 1766. Szőnyi Mihály; 1772. Pap János; 1793. Töttési Ferencz esperes; 1801. Mezei Dániel; 1802. Dobrai Áron; 1818. Varga János; 1862. Nagy István esperes, később n.-váradai lelkész; 1864. Debreczeni Sándor; 1864. okt. 23-tól 1890. jun. 12-ig Ember Pál; 1891. ápril 24-től maig Szigeti Elek.

Tanítók voltak: 1853. Ferenczi Gedeon; 1854. Kazai Lajos; 1855. Bacsó Sándor, Szabó Lajos; 1856. Saja Sándor; 1859. Szabó Károly; 1863. Rác Lajos, Sziráki István; 1866. Nagy Sándor, Gáál Sándor; 1869. Barta Ferencz; 1870. Salamon Gábor; 1871. Harsányi József, Nagy Imre, Nagy István; jelenleg tanítók Eszenyi Károly, Karsai János, Eszenyiné Beksi Zsuzsanna; az orgonista-reaktor elhalván, helye betöltés alatt áll.

Mező-Keresztes fénykorát a Bach-korszak alatt élte, mint polgári község, ide volt koncentrálva Dél-Biharmegye, volt itt akkor járásbíró, szolgabíró, adóhivatal,

kórház, csendőrség stb.; emelkedése ez időtől számítható; de az alkotmányos aera megnyirbálta a központiságot, s niveauját lejjebb szállította.

Ha más okból nem is, de érdekes ezen korszak egyháztörténelmi szempontból is, mert míg más egyházak felsőbb rendeleti jegyzőkönyveiben megsemmisítettek a forradalmi időben egyházi úton közölt kormányrendeletek, — vagy kiszakítás, vagy tintával leöntés által — addig a mező-keresztési jegyzőkönyvben ezek szépen olvashatók; keresztvonásokkal vannak ugyan ellátva, de teljes épségükben megvannak, úgy gondolom azért, mert a rémuralom embereivel jól megfértek a vezetők.

Régen van már emlékezetemben, hogy nt. Tóth Sámuel úr, lapszerkesztő korában, felhívta az egyházak figyelmét ezen keresett és felfedezni igyekezett rendeletek kikutatására és beküldésére, még a számjait is idézte, de én ezen felhívásra többé reá nem találtam s így nem tudom, vajjon nem épen itt található-k-e a kérdéses rendeletek? Annyi bizonyos, hogy szép sorrendben jönnek ezek, mint ékesen szóló kortörténelmi okmányok. Az ékes-szólo és nagy diplomata Szoboszlai Pap István remekei; előbb a lelkes hazafi a dicső napokban, majd a gyász napjaiban egy az Urtól rendelt egyházfő, a ki a pacificatio nagy munkájára van hivatva e nehéz időkben. Ha tudnám, hogy ezek a keresztvonalozott bejegyzések némi közérdekkel bírnának, szívesen beküldeném azokat.

Mező-Keresztes, 1897. jan. 12-én.

Szigeti Elek,
ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Búcsuzó levél.** *Leövey Sándor* miniszteri tanácsos, a ki huzamos időn keresztül a vallás- és közoktatásügyi minisztérium IV. ügyosztályának élén a felső oktatás (egyetemek, műegyetem, jogakadémiák) ügyeinek vezetésével volt megbízva, az ujonnan szervezett közgazgatási bírósághoz nevezetvéen ki, a közoktatásügyi szolgálatából legközelebb kilépett s ez alkalomból debreczeni kollegiumunk jog- és államtudományi karának dékánjához a következő megleghangu búcsuzó levelet intézte: „Nagyságos Dékán Ur! Ó császári és apostoli királyi Felsege kegyelméből és a magas kormány bizalmából a m. kir. közgazgatási bíróság ítélőbirájává nevezetvéen ki, új állásomat ezen bíróság életbeléptével a tegnapi napon elfoglaltam. Ekkép megválva a felsőbb oktatásügytől, melyet néhány hét hiján 30 esztendőn át szolgáltam a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumban, búcsut kell vennem közéletünk tisztelteméltó férfaitól, kikkel immár elhagyott állásom a jelzett ügykör révén hivatalos érintkezésbe hozott, kikkel egy emberöltőn át közös munkában fáradoztam s kiknek lekötelező jóindulatát minden időben tapasztalni szerencsés voltam. Tiszteletteljesen kérem Nagyságodat, hogy búcsuzásomat szívesen fogadni, a jogakadémia igen tisztelt tanári testületével közölni s engem szíves hajlamával új pályámon is megajándékozni méltóztassék. Kiváló tisztelettel nyilvánítása mellett vagyok Budapesten, 1897. évi január hó 2-án Nagyságodnak lekötelezett híve *Leövey Sándor* miniszteri tanácsos, közgazgatási bíró.” — A búcsulevelet, a mely az érdemes férfinak úgy a tanügy iránt való meleg ragaszkodásáról, mint irántunk, protestánsok iránt érzett jóindulatáról élénken tanuskodik, a jogakadémiai tanárkar szíves köszönettel fogadta s megbizta a dékánt, hogy legőszintébb hálás elismerésének és szerencsekívánatainak adjon kifejezést

a miniszteri tanácsos úr irányában, a ki jogakadémiánkkal szemben mindenkor jóakaratot tanúsított s a felső tanügynek hosszú időn keresztül oly hasznos szolgáltatásokat teljesített.

— **A közgazgatási bíróság és az egyház.** A vallás- és közokt. miniszter 1896. decz. 31-én 4501. eln. sz. a. körrendeletet intézett valamennyi egyházi főhatósághoz, a melyben tudatja, hogy az 1896: XXVI. t.-cz. alapján jövőre a közgazgatási bíróság fog ítélni oly ügyekben is, melyek az egyházak segélyezése vagy az iskolai adózás körül forognak s a mely ügyekben végső fórumon eddigelé vagy maga a miniszter, vagy ő a belügyminiszterrel egyetértőleg intézkedett.

— **Az első félévi colloquiumok** a debreczeni jogakadémián jan. 14-én vették kezdetüket. Főt. *Kiss Áron* püspök úr a colloquiumokat gyakran látogatja. A tanári kar különös szigort alkalmaz a joghallgatókkal szemben, útját óhajtván állani annak a valóban sajnálatos és főleg a közgazgatás körében még mindig tapasztalható jelenségnek, hogy a közpályákat hazánk és a közérdekek nagy kárára, gyakran kelő képzettség és kötelességérzet nélkül való ifju emberek árasztják el. A theol. akadémián 20-ika után fognak colloquálni.

— **A debreczeni ev. ref. egyház** a Jeney József lemondása folytán megüresedett, 1000 frttal díjazott pénztárnoki állásra pályázatot hirdetett.

— **Kérelem.** Midőn a nagytiszteletű esperes urakat, egyesületi elnököket és szaktársakat az ev. ref. tanítók országos egyesülete ivernek hozzáam való beküldésére (Krassó, Szatmármegeye) tisztelettel felkérem: egyuttal a beiratkozott tagoknak szives figyelmébe ajánlom, hogy 1897. évre eső tagsági díjaikat *Dávid Mihály* pénztáros kezeihez (Debreczen, árok-utczai fiu-iskola) juttassák el. Mély tisztelettel *Krassón*, 1897. január hó 12. *Sinka Lajos*, elnök.

— **Gyász hír.** Király István ó-pályii ev. ref. lelkész újév első napján igen érzékeny lesújtó gyász s veszettség érte; ifjú neje, született *Zsindely Piroska* asszony újév első reggelén, míg férje a templomban volt, szívszélhűdés következtében hirtelen, váratlanul hamuvá lobogott az enyészet kezében. A jó gondos anyát, hű feleséget férjén kívül 6 kis gyermek siratja. Temetése rendkívüli nagy részvét mellett ment végbe, a midőn is a gyászos háznál *Szenczy Ferencz* ilki lelkész mondott egyházi beszédet, a sírnál pedig *Tukacs Lajos* (e közkedveltségnek örvendő, sírbeszédnek tartásában brillirozó) nyír-megyesi lelkész beszélt mindenkit mélyen meghatva és lebilincselve. Nyugodjanak a jó anyának, jó papnének porai békében, s hátramaradt szereteteinek szeméiről töröljön el az Isten minden könyhullatást! (K. E.)

— **Egyházi nyomtatványok** — czélszerű és a nagytiszteletű lelkészi kar által elfogadott összeállításban — *olcsó áron, tetszés szerinti mennyiségben egyedül a Csokonai nyomda és kiadó-részvénytársaságnál kaphatók Debreczenben.* Megkeresésre mintákat és árjegyzéket bárhova küldenek. A megrendelések gyorsan és pontosan teljesíttetnek.

TARTALOM - JEGYZÉK: Legfőbb bajainkról. B. L. — Tárcza: A természetben. Kósa Ede. — Egy érdekes végrendelet 1689-ből. Tabajdi Lajos. — Tanügy. A vallásánarok értekezletének javaslata. Nagy Gyula. — A „University Extension“ hazánkban. — Közéletünk: Egyházi élet Hódmező-Vásárhelyen. — Irodalom. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében levő egyházak történetéhez. 50. A mező-keresztési ev. ref. egyház története. Szigeti Elek. — Különfélék.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Debreczen, 1897. „Csokonai“ nyomda- és kiadó részvénytársaság nyomása.